

Les feines del camp

Sant Joan de les
Abadesses
Festa Major 1991

Ajuntament de la Barona i
de Sant Joan de les Abadesses
Arxiu Històric Municipal

SALUTACIÓ

Per primera vegada puc dirigir-me a tots vosaltres, santjoanins, sense haver de demanar-vos res: ni el vot, ni que procureu de tenir les voreres netes, que no aparqueu malament, que les motos no facin un soroll excessiu, que respecteu plantes i jardins, que tingueu els gossos controlats.... en fi, una sèrie de coses que no és gaire agradable d'haver de fer.

És més agradable de poder escriure per desitjar-vos bona Festa Major i que disfruteu de valent amb totes les activitats que es portaran a terme durant aquests dies a la nostra vila.

Són els desitjos del Consistori i meus.

Ben cordialment,
GERARD COSTA I ALBRICH
Alcalde

PRESENTACIÓ

Les planes del programa de la festa major d'aquest any ens transporten a un món que tenim ben a la vora i a l'ensem tan llunyà!

A la vora, per les cases de pagès, pels homes i dones que hi viuen i hi treballen amb la calma que els és pròpia. Per a ells, la tasca -feixuga- de treballar el terròs és la clau de volta d'una manera de fer que cada dia sabem reconèixer menys i que, malauradament, va caient de forma inexorable en els fondals de l'oblit. I ací rau la seva llunyania...

Efectivament, tot un estil de vida que va dient adéu...que girava - gira encara - al voltant de les estacions de l'any: cada estació una feina concreta; cada feinejar, un vocabulari precís, uns mots argentats. Ritme i música de la terra i dels homes!

Apressats com estem, si algun dia trobem un poc de temps per perdre - o fóra millor dit per guanyar? - si contemplem el paisatge que ens envolta, quants testimonis no tenim d'aquest món que es bat en silent retirada: masos abandonats, feixes ermes, fonts oblidades... àdhuc estris de què desconeixem l'ús i paraules que se'ns fan estranyes. Sí, el pas del temps que tot ho fa fonedís.

És per això d'agrair la voluntat del redactor d'aquest programa que, amb el seu estudi i dedicació, en serveix la memòria. D'aquesta forma d'entendre i treballar el camp... velles formes que cedeixen el pas a unes de millors, empeses per noves tècniques, noves eines, noves maneres de fer.

EUSEBI PUIGDEMUNT I PUIG

LES FEINES DEL CAMP

Amb l'evolució i la mecanització que totes les feines del món rural han sofert, hem guanyat moltes coses, però de ben segur que, per un altre cantó, hem perdut tota una riquesa idiomàtica i costumista que havia perdurat durant segles fins a arribar als nostre dies. Només faig referència als costums, maneres de treballar la terra, les classes d'eines, atuells, utensilis, etc., que es manejaven a tot l'àmbit camperol.

La gran riquesa d'utensilis que es feien servir per a les distintes feines del camp han passat a ésser actualment un poc nombre de màquines que han substituït tot un reguitzell d'eines que, cada vegada més, són peces de museu i moltes d'altres ja han estat oblidades per quasi tothom.

Les característiques que la gent del camp vivia durant cada estació de l'any, cada mes, cada dia, donava una riquesa cultural de formes d'ésser, pensar, parlar, celebrar, etc., mentre que el món en què vivim ara, cada vegada més consumista i que ens enriqueix en moltes coses, ens empobreix de tota aquesta personalitat que definia cada contrada del nostre país.

Hem de suposar que tota aquesta evolució del camp no ha estat igual a totes les comarques i pobles de Catalunya. Concretament a la vila de Sant Joan de les Abadesses, podem començar a parlar de la crisi del món rural i de la seva mecanització a partir dels anys seixanta. Abans d'aquests anys, la majoria de les masies encara eren habitades i els costums propis de pagès es conservaven amb més o menys fervor, així com també la manera de treballar el camp. Un dels motius que accelerà més a la nostra vila la pèrdua del món del camp fou la implantació de la indústria al llarg d'aquest segle. Ja durant el segle passat, l'explotació minera de Surroca i més tard les fàbriques tèxtils de Sant Joan feren que el món del camp fos cada vegada més en decadència per donar prioritat a la indústria, i així paulatinament l'abandó

del camp s'agreujà, com ja he dit abans, a partir de la segona meitat d'aquest segle.

Aquest petit estudi del programa de la festa major d'enguany vol donar només una ullada a tota aquesta varietat de treballs i eines perquè quedi constància que, en altres temps i durant segles, les coses es deien i es feien d'una altra manera.

El recull que enguany fa el programa de la festa major ha estat possible gràcies a moltes persones d'edat de la nostra vila que havien viscut i treballat el camp d'aquesta manera. D'altra informació ja més antiga, explicada per moltes persones que l'havien recollit dels seus avantpassats, ha estat comparada i complementada amb altres estudis referents al món rural de la nostra comarca i així hem comprovat que el tarannà dels treballs a pagès de la nostra vila era molt semblant al dels nostres municipis veïns.

Moltes de les paraules que es relacionen amb cada activitat han estat cercades en els diccionaris etimològics de J. Coromines i d'Alcover-Moll per indicar la seva procedència i, en molts casos, saber que ja en un determinat segle, any, etc., aquests mots eren citats en documents arreu de Catalunya. Això ens fa adonar que, durant tants segles, aquestes paraules han perdurat fidels a la nostra llengua fins a arribar als nostres dies, que gairebé ja estan en desús. També hi ha una petita anàlisi de les paraules emprades a la nostra vila i que eren exclusives de les nostres comarques i pròpiament de la part del nostre Pirineu ja que, en altres indrets dels Països Catalans, moltes d'aquestes paraules tenien una variació dialectal diferent.

El programa d'enguany només tracta de les feines de pagés relacionades amb la terra ja que les tasques de l'àmbit rural són molt més àmplies. Esperant altres ocasions per a poder parlar d'aquestes altres feines que no han estat comentades en el programa d'aquest any i així de mica en mica recollir tota aquesta cultura pagesívola de les nostres contrades, desitjo molt bona festa major a tothom i dono les gràcies a totes les persones que m'han assessorat i m'han ajudat a fer més correcte aquest petit estudi.

Perfecte Costa i Privat.

L'ARTIGAR

Totes les feixes i quintans que veiem pels voltants de Sant Joan són fruit de l'esforç constant de generacions que començaren per arrencar terres ermes per fer-les de conreu.

Des del temps de la prehistòria i quan l'home va començar de fer-se sedentari i de conrear la terra, podem dir que la tasca d'artigar ja la podríem considerar com una de les feines més antigues del camp. A mesura que l'home va anar evolucionant, junt amb ell també ho feren les tasques agrícoles i ramaderes.

En el cas de la nostra vall, suposem que el conreu de la terra ja existia abans de la repoblació de la vall, i fou amb la presència del comte Guifré i la seva filla Emma, que trobem els primers documents que parlen d'alous, vinyes, horts, terres, molins...

Concretament en l'acta de consagració del monestir de Sant Joan del juny del 887, hi ha un paràgraf, junt amb d'altres, que diu:

"Per aquesta dedicació, oferim, jo, el comte Guifré, i Guinedilda, comtessa, a Sant Joan Baptista, la nostra filla, anomenada Emma, per al remei de les nostres ànimes i les dels nostres parents, així com alguns dels nostres alous: el castell de Montgrony i les esglésies de Santa Maria i Sant Pere, amb els afegits, cases, corts, terres cultivades i ermes, boscs, garrigues, etc..."

("Catalunya Romànica" vol.X, pàg. 357)

Un document molt apreciat, també referent a la nostra vall, es l'acta judicial del 913 on es reflecteixen les vil·les que aleshores hi havia a la nostra contrada i en la qual els pagesos reconeixen a l'abadessa Emma i al monestir de Sant Joan la propietat de totes les terres que ells cultiven.

Documents com aquests en trobaríem durant tots els segles posteriors fins gairebé als nostres dies.

A continuació, mostrem un document, tret de l'Arxiu del Monestir, que tracta del delme de la sagristia de la

Document del delme de la
sagristia de la parròquia.
Any 1816

parròquia de Sant Joan i Pau de les Abadeses, d'un llevador de delmes i censos de la Mensa Capitular del monestir de l'any 1816, on es poden llegir un seguit de noms de camps, amb llurs propietaris, masos, etc.

Transcripció del document:

- En les feixes d'en Cols, delme i primícia, avui s'anomenen així.
- En el mas Torre, té les feixes prop el torrent d'Oganes, delme i primícia.
- En dit mas, té en el camp sota la casa, vora el Ter, delme i primícia.
- En dit mas, té en el camp dit Canamar, davant la guixera de la Roca, delme i primícia.
- En dit mas, té en les feixes del Roser, sota el camí real, delme i primícia.
- En dit mas, té en el camp del canonge Blanxart i en les feixes de dit camp fins al pas del Ter, de la terra delme sol i el delme del llegum de dit camp, també és de la sagristia.
- En el camp del canonge Blanxart, avui d'en Cibat, té tot el delme.
- En el camp d'en Rafel Suriñach, avui del Rosmet de Vallfogona, que termeneja a dalt amb en Cibat i torrent del Roser, té el delme de tot avui en Joan Colomer.
- En el camp d'en Puig, sobre la casa d'en Pere Pau, sobre el pont del Roser, té el delme i primícia dels llegums.
- En el camp d'en Font-Coberta, que avui el divideix la carretera, i al costat d'en Pere Pau, té el delme i primícia, menys la primícia dels llegums.
- En el mas Bartomeu de la meitat del camp, poc més o menys, que és sota la casa, té delme i primícia.
- En dit mas, té en la plana, sota el camí d'anar a la Serra, i termeneja amb el camí i camp d'en Puig, delme de dos jornals de terra i de les feixes sobre el camí real i avui part són divisió a la dita plana, té delme i primícia.
- I així mateix en els feixes de sota la carretera de dit tros, menys la primícia de llegums, en dita plana en un camp d'en Jaume de la

Barraca situada en un camp de nom el "pla d'en Mir", a la boga de Vallfogona

Creuheta, delme i primícia.

- En el mas Caseta, té en les feixes d'en Caseta que foren d'en Llancer sota el camí real i sobre el camí real, vull delme i primícia de tot, menys la primícia de llegums.

- En el camp d'en Solà que a sol ixent termeneja amb el camp llarg del "Corisó" i de migdia i ponent amb terres de la Caseta, té delme i primícia de llegums, avui de Josep Sadurní.

Com tots sabem, el terme de Sant Joan no és abundant de camps grans i planes, sinó més aviat al contrari, i per això els artigaires feren l'esforç, durant segles, d'arrencar aquestes terres afeixades, moltes amb murs de pedres perquè el terreny no s'esllavissés. Avui trobem quasi abandonades, emboscades i plenes de romagueres, aquestes feixes que alimentaren la majoria dels nostres avantpassats.

Com a últim, cal destacar una curiositat explicada per un senyor d'uns setanta-quatre anys i que recorda de la seva joventut que quan un artigaire arrencava una peça de la terra, el primer any no havia de donar res a l'amo, però als anys següents havia de pagar-li un terç o la meitat de la collita, segons els casos.

VOCABULARI REFERENT A L'ARTIGAR

ARTIGA

Mot d'origen pre-romà.

Aquesta paraula era més arrelada a la part nord del Principat i especialment a les comarques de la Garrotxa, el

Ripollès i la Cerdanya, encara que s'utilitzava a tot el país.

En documents catalans de l'any 926, ja és citat el mot "artiga". Terra preparada per a conrear un cop ha estat arrencada d'arbres, mates, bardisses,...

ARTIGAIRE

Persona que es dedicava a fer

artigues.

ARTIGAR

Fer una sèrie de terres aptes per al conreu de viandes. Derivat d'"artiga".

FEIXA

Mot que s'utilitzava a gran part del Principat, però no en tot el domini ja que, a migjorn del Principat, se'n deia "bancal" i, en altres indrets, "parada".

La paraula "feixa" era molt emprada a Sant Joan i rodalies i se li donava el significat d'un tros de terra no gaire gran destinat al conreu.

HORT

Del llatí "hortu".

A les nostres contrades, un hort era una peça de terra, normalment vora el mas, on es plantaven les viandes i hortalisses per al consum diari dels pagesos. En altres indrets de parla catalana, la paraula hort pot variar de significat.

PAREDAIRE

Derivat de "paret".

Persona que es dedicava a fer parets i murs als marges de les feixes, artigues...

El mot "paredaire" era molt comú a la nostra comarca ja que, en altres, era més corrent de dir "pareder", "paretaire", "pareter"...

QUINTÀ

Aquest mot ja el trobem citat en documents del segle XIV. El seu significat varia segons les comarques. Concretament a

estreta, el ferro de la qual té per una banda un tall horitzontal i per l'altra un escarpell. S'utilitzava, entre altres coses, per a trencar i remoure la terra aspra.

PALA DE PEDRES O DE GRAVA

Pala gran d'unes vuit o nou pues de ferro que s'utilitzava per a treure rocs dels camps.

Detall d'una de les barraques rudimentàries que es trobaven per les artigues i horts dels voltants de Sant Joan

A la fotografia inferior, en Fogonella i el seu fill als anys quaranta, prop d'una barraca a la serra Cavallera..

PIC

Derivat postverbal de "picar".

Hi havia tres classes de pics: el que tenia punta a cada cap del ferro, el que en un cap tenia punta i en l'altre una fulla tallant en sentit paral·lel al mànec i el que en un cap tenia punta i en l'altre una fulla tallant en sentit transversal al mànec.

Sant Joan i rodalies, el sentit d'aquesta paraula era un conjunt de dues o més feixes, normalment escalonades i relativament vora del mas, destinades a conreus. Un sinònim de "quintà" i que més antigament s'utilitzava a les nostres contrades era "restobles". A Sant Joan, aquest topònim encara es conserva en algun indret del terme.

EINES I UTENSILIS DESTINATS A L'ARTIGAR

MAGALL o MAGAI
Eina semblant a una aixada

A les nostres contrades, el més utilitzat era el de tipus primer i s'emprava per a picar la pedra i la terra.

En documents referents al regnat de Jaume I, ja surten eines de nom "pics".

LA LLENYA

A la tardor, molts pagesos solien tallar alguns arbres per poder fer llenya durant els mesos d'hivern, tenint molta cura que fos lluna vella per a serrar els roures i lluna nova per als pins. També es dedicaven a podar els arbres fruiters, sobretot als mesos de febrer i març. Un cop tenien la llenya tallada a cops de destrals, masses i tascons, serres, xerracs, etc., la portaven, arrossegada pels animals, fins al llenyer de la casa.

Alguns anys, les masies grans llogaven colles de serradors que venien d'altres indrets buscant feina durant els mesos d'hivern. Per aquesta feina, els serradors tallaven els arbres i els xerracaven a la mida convenient. Aleshores tiraven un cordill mullat de mangra per senyalar per on havien de serrar els respectius trossos.

Unes de les dites més populars referents a les tasques d'arreglar llenya a les nostres contrades eren: "Qui té soques, pot fer estelles", "Un tió sol no crema", "La botella i el tascó fan el bon serrador".

L'Esteve de les Pinoses, a finals d'hivern del 1985, fent estaves de llenya amb una destral. En el cobert podem observar una carreta, una màquina de ventar i altres eines.

L'Esteve Costa, conegut per l'Esteve de cal Capità, amb un feix de llenya a l'era del mas Feixes.

VOCABULARI REFERENT A LA LLENYA

CABRER

Serrador que es posava damunt de la pollina per a serrar i feia anar i venir la serra agafada per l'extrem anomenat la cabra.

El mot era típic del Ripollès.

ENTALLA DE FUSTA O ESTELLIROT

Séc o incisió que es fa en una soca. A la nostra comarca, també es deia estellicot d'un tros de fusta una mica treballada que algunes vegades els serradors feien servir per plat, cullera.

ESTASSAR

Mot que probablement deriva del llatí "extesare". Tallar bardisses, herbes, netejar marges dels camps. Paraula només emprada principalment i únicament en el català oriental i el rossellonès.

ESTELLA

Del llatí tardà "astella".

El mot ja és citat en documents

Fent el cigarret i descansant després d'haver tallat uns quants pollancre. D'esquerra a dreta en Baixora, en Jordi de la Batllia i el seu germà en Josep Maria amb el gos Dog. Finals dels anys quaranta

de Cotlliure l'any 1249. Tros de fusta que resulta de tallar-la o obrir-la al llarg amb una destral, serra, xerrac...

ESTELLAR

Acció de fer estelles.

FEIX

Del llatí "fascis".

Conjunt de branques, tiges, etc., posades juntes i lligades amb un cordill per facilitar el seu transport. En documents dels segles XII i XIII de la comarca del Vallespir, ja és citat aquest mot com a tal.

En altres contrades de parla catalana, d'un feix en diuen un "faix", "faixó"...

LLENYA

Part dels vegetals que, un cop tallada i feta trossos, es destina al foc.

Del llatí "ligna", "pal", "vara".

LLENYATAIRE

Persona que es dedicava a fer llenya.

LLENYER

Lloc on es guardava la llenya i que normalment es trobava vora del mas.

LLIMADOR

Cap de colla dels serradors. Aquest es cuidava de llimar totes les eines.

MANGRA

Paraula que prové de l'àrabic "almangra" o "almanguera". Òxid de ferro vermell, terrós, usat en pintura i que els serradors utilitzaven per a senyalar els arbres que havien de tallar.

PODAR

Del llatí "putare" i que fou heretat per totes les llengües romàniques d'occident, menys la francesa.

Acció de tallar les branques malmeses dels arbres, sobretot els fruiters. Aquesta feina, a la nostra comarca, també s'anomenava "esporgar".

RENADERS

Serradors que es posaven sota

la pollina i agafaven la serra pel renard.

Aquest mot era propi del Ripollès.

TIÓ

Del llatí "titio-onis".

Mot molt estès a tota l'àrea lingüística catalana.

Soca o boscall gros destinat a cremar.

EINES I UTENSILIS DESTINATS A LA LLENYA

CORDILL

Del llatí "cordellum", diminutiu de "chorda".

Fil gruixut de canem que mullaven de mangra per a senyalar la ratlla per on havien de tallar l'arbre.

ENTRESCADOR

Variante de "trescador", mot que ja es troba en documents del segle XIV.

Clau de ferro que servia per a girar les dents de les serres.

DESTRAL

Mot originari del llatí tardà "dextrale", derivat de "dextra", "mà dreta".

Aquesta eina ja apareix citada en documents a Catalunya l'any 964. Instrument que servia per a tallar llenya, compost per un mànec de fusta i una fulla de ferro acerada i afilada.

ESTASSABARDERS

Eina igual que un podall, però amb el mànec de fusta més llarg.

Paraula típica de les nostres contrades ja que en altres indrets l'anomenen "estassador".

J. Coromines atribueix el mot "estassabarders" com a eina a la vila de Camprodon i rodalies.

LLIMES

Del llatí "lima".

El mot ja es troba en documents de l'any 1372.

Barres d'acer enduredes que servien per a afilar les fulles tallants de les eines. N'hi havia de moltes classes: llimes cairades, rodones, triangulars...

PEDRA D'ESMOLAR

Pedres fines que servien per a esmolar els podalls i altres eines de tall.

PODALL

Derivat de "podar".

Aquesta eina ja la trobem anomenada en documents del segle XV.

Eina destinada a esporgar arbres, estassar bardisses, etc. El mànec era de fusta, i la fulla, un xic encorbada, d'acer.

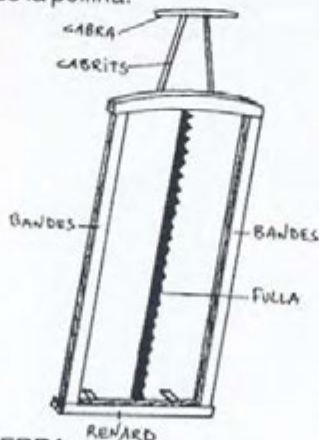
En altres contrades de parla catalana, d'un podall també en deien "podadora", "podaire"...

POLLINA

Espècie de suport d'uns 15 o 20 pams de llarg amb un parell de cames d'uns 8 o 10 pams, formant com un trespeus i, que servia per a posar-hi damunt els troncs destinats a tallar.

SOGA O CADENA

El mot soga és representat en totes les llengües romàniques i pre-romanes d'occident. Del llatí "soca". Corda que els serradors utilitzaven per a lligar els troncs que posaven damunt de la pollina.

SERRA

Del llatí "serra".

Eina que s'utilitzava per a

serrar la llenya. Aquesta anava dins d'un bastiment de fusta i es componia de les següents parts: al cap de dalt, s'hi trobava la cabra; dessota, els cabrits, que eren dos brocs forts agafats entre la cabra i el bastiment; el jou, els anells i clavetes, les bandes, que eren les dues fustes llargues de cada costat del bastiment; la fulla de la serra i, al capdavant, el renard o mànec travesser, agafat al bastiment.

TASCÓ

Paraula que s'utilitza en moltes llengües veïnes nostres i d'origen molt antic.

Trossos de ferro o fusta que feien servir els serradors per a estallar, trossejar les soques, tions, etc...

XERRAC

Eina de serra que consistia en una fulla d'acer que tenia una vora dentada i anava fixada, per un dels seus cars, a un mànec de fusta.

També hi havia xerracs de dos o de bosc, que posseïen un mànec a cada extrem de la fulla i solien ser més grossos que els xerracs de mà.

Es diferenciaven de les serres perquè aquests anaven amb mànec i les serres eren muntades en un bastidor.

El mot era molt utilitzat a la nostra contrada.

L'ADOBAMENT

Una de les primeres feines per a començar una altra vegada el cicle de les plantacions de viandes era l'adobament dels camps, anomenat vulgarment el femar.

Els dies de mal temps, els pagesos, una de les moltes feines a què es dedicaven, era escurar i netejar els corrals de les ovelles, les corts de les vaques etc., i així apilotar els fems en un lloc prop del mas anomenat femer.

Al cap d'uns quants dies, els mossos de les cases agafaven el fems amb unes forquetes, àrpiques o cavafems i els transportaven als respectius camps mitjançant una xevira, baiard, carretó de mà, carreta, tombarrell o amb un carro.

Antigament, els pagesos deien que, per girar i apilotonar els fems, havia d'ésser lluna nova ja que, si es remenaven durant la lluna vella, es floria.

Carretes abandonades a l'interior d'una cort plena de fems del mas Fullosa d'Ogassa.

VOCABULARI REFERENT A L'ADOB DELS CAMPS

BUINA

Excrement del bestiar boví.

FEMAR

Derivat de "fems", del llatí vulgar "femus-femoris".

Aquest verb ja es troba citat en documents del segle XIII. Acció d'adobar els camps.

FORMIGÓ

Crema de branques i bardisses cobertes de gleves que, un cop cremades, se n'escampaven les cendres i la terra cuita pels camps per fer adob.

Aquest significat de la paraula "formigó" és molt propi de les nostres contrades.

XERRI

Fems del bestiar de llana i cabrum.

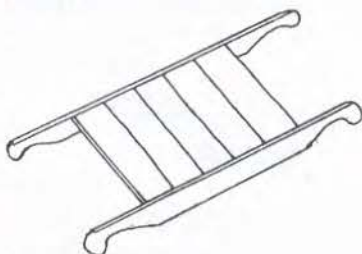
Derivat del basc "zirri" o "txirri".

EINES I UTENSILIS DESTINATS A L'ADOB DELS CAMPS

ÀRPIQUES

Utensili en forma d'aixada però que, en lloc de tenir una pala de ferro, posseïa tres pues del mateix metall. El mànec era de fusta.

En altres indrets de Catalunya, de les àrpiques en deien "arpiots", "arpellots", "àrpiques", o "ar-pelles".

BAIARD

Aparell format per dues barres

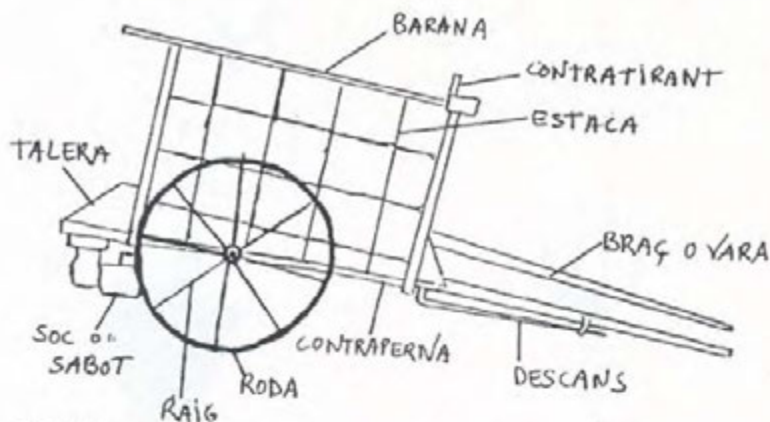
llargues paral·leles amb una plataforma al mig on posaven els fems per a transportar-los. La paraula és d'origen incert i ja surt citada en documents de l'any 1397 a la comarca del Rosselló.

CANASTRA

Sembla que la forma antiga d'aquest mot havia d'ésser "canasta" i que deriva del llatí "canistrum", "canistellum". La paraula ja es troba documentada l'any 1363 com a "canasta".

Espècie d'alforja de fusta, canya i vimet de forma troncocònica invertida i de boca rodona i molt ampla que s'utilitzava per a dur fems. S'havia de descarregar de l'animal cada vegada que es volia buidar els fems.

CARRO

Del llatí "carrus".

Era com una carreta, però amb dos pals a cada cantó en el lloc on la carreta només en tenia un. L'arrossegava un animal de bast i no dos com en el cas de les carretes.

CARRETÓ DE MÀ

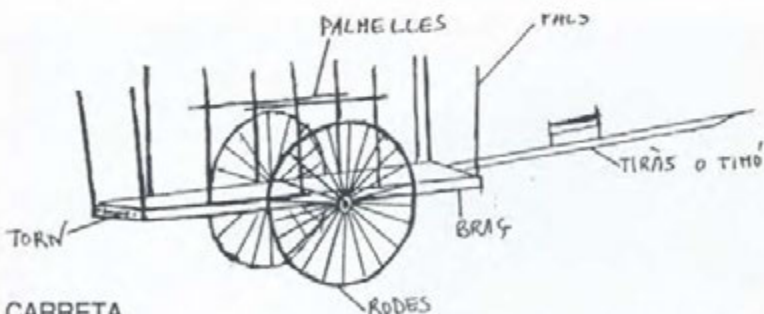
Instrument destinat a dur fems a les feixes de conreu. Consta d'una sola roda i antigament era de fusta.

CATANTINGUES

Espècie d'alforja de fusta, canya i vimet de forma punxeguda que servia per a transportar fems i es posava damunt d'un animal de bast. Aquestes es diferenciaven de les canastes perquè posseïen una porteta a cada catantinga; un cop oberta, sortien els fems i així s'estalviaven de descarregar-les cada vegada que duïen una femada als camps.

CAVAFEMS

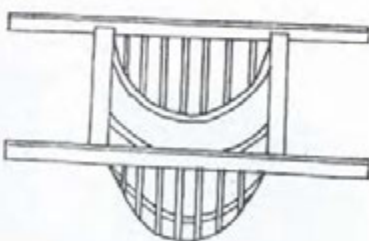
Instrument idèntic a les àrpiques, però amb les pues més gruixudes. La seva utilitat era la d'arrencar els fems de la carreta per estendre'ls en els camps de conreu.

CARRETA

Aquesta constava de dues rodes i es feia servir per a dur fems a camps més grans. A part del transport dels fems, també servia per a portar altres coses. Les seves parts es

dividien en el tirant, la caixa, les baranes o palmelles, el pal del mig, anomenat tiràs, i el torn, que es trobava darrera de la carreta.

CIVERA

Instrument de transport semblant al baiard que, en lloc de postissada, solia tenir barres de través, paral·leles i una mica separades una de l'altra. En la

nostra contrada, una civera s'anomenava una "xevira" i era com un carretonet amb el fons de vímet i la utilitzaven sobretot per a transportar-hi el fems.

FORQUETES

Derivat i diminutiu de "forca".

Aquesta eina servia per a diferents feines: recollir palla, girar alfals, escampar fems, etc. Antigament eren de fusta, amb quatre pues de ferro. Actualment hi ha forquetes de més de quatre pues.

PALA

Eina formada per una làmina de fusta o ferro de forma normalment trapezial, amb un mànec de ferro o de fusta. S'utilitzava per a diverses feines, com també per a escurar i netejar les corts del bestiar.

TOMBARELL

Carro que tenia la caixa articulada de manera que es podia alçar fins a abocar els fems que contenia. En altres indrets de parla catalana, en deien "carro de trabuc".

L'Esteve Formatger, amb la carreta, portant fems als camps destinats al conreu. Finals dels anys quaranta, principi dels cinquanta.

EL FANGAR I EL LLAURAR

El fangar era una de les feines més pesades de totes les de pagès. Es tractava de girar la terra d'un camp a cops d'una eina anomenada fanga.

Antigament, totes les planes de conreu, feixes i artigues que es troben pels voltants de Sant Joan es conreaven a cops de fanga. Els masos més grans, a la tardor i a l'hivern (temps més propici per a aquesta tasca), llogaven jornalers de cases de camp més humils per a fangar totes les planes destinades a la plantació de viandes. Durant els dies de la fangada, les dones de la casa es cuidaven de dur els àpats al camp per als jornalers llogats (esmorzar, dinar, i a la tarda, beguda). Un senyor d'uns setanta anys de la nostra vila recorda que el seu avi explicava que, de jove, baixava de la parròquia de Sant Martí de Surroca, junt amb altres pagesos, per anar a fangar la plana de la Torre ja que, en aquells temps, les llaures eren molt escasses i les poques que hi havia eren molt rudimentàries. Per fer aquesta feina, cobraven una pesseta per setmana.

Més tard ja varen arribar les llaures i, de mica en mica, totes les planes i camps de conreu de vora els rius Ter i

Els nois de les Pinoses, llaurant amb vaques la diada de Sant Josep de l'any 1985

Arçamala ja es llauraven amb bous i vaques. Les llaures eren eines destinades a llaurar els camps i n'existien de diferents tipus:

- L'ESQUERRANA

Era una llaura que només feia rega o solc en una sola direcció. També s'anomenava llaura de rega perduda.

- LA GIRATÒRIA

Aquesta llaura era més moderna que l'esquerrana ja que feia els solcs i regues en totes dues direccions.

- LA PLANA

Aquesta llaura es feia servir més per a camps destinats al cultiu de cereals. Era tota de fusta, menys la rella i els dos orellons, que eren de ferro.

- LA DE RODES

Era la llaura més moderna de totes i era de ferro.

Antigament, aquestes eines eren arrossegades per animals. Posteriorment, els tractors varen substituir les bèsties i, en segons quins camps, un tractor podia portar dues llaures.

Els llauradors, abans de començar la jornada de la llaurada, feien la barreja de vi amb aiguardent. A punta de sol, tornaven a veure un altre cop vi amb aiguardent. Més tard, els duïen l'esmorzar al camp (escudella o sopes i fesols). A migdia, anaven a dinar a la casa i, a la tarda, tornaven a emprendre la tasca.

Una de les dites més populars referents a la tasca de llaurar era la que deia: "Llaurada abans de Nadal per mitja femada val".

Detall d'un parell de bous amb el jou de cap llaurant un camp

VOCABULARI REFERENT AL FANGAR I LLAURAR

BONA SAÓ

El mot saó ve del llatí "statione", que vol dir "disposició per a la sembra".

Paraula que feien servir els llauradors per a dir que la terra estava en molt bones condicions per a llaurar-la. Volien dir que la terra no era ni massa molla ni massa seca.

ESTERROSSAR

Desfer els terrossos de terra en els camps llaurats o fangats.

FANGAR

Acció de girar la terra amb la fanga.

En el segle XIII, ja es troba citat "fang", "fanga" en el sentit de la matèria. El significat de fangar abans descrit, així com l'eina de la fanga, ja són documentats al segle XIV.

LLAURAR

Fer solcs o regues a la terra amb una llaura.

EINES I UTENSILIS DESTINATS AL FANGAR I LLAURAR

AGULLA o BROCA

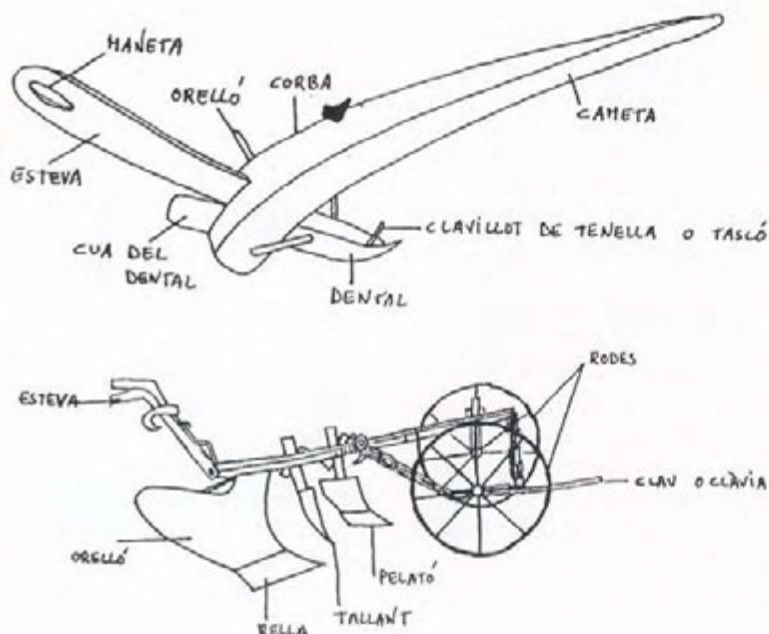
Broca amb una cadena i una anella que subjectava els encins o joells perquè no s'escapessin del jou.

AGULLADA o GUIADA

Bastó llarg que, al cap de dalt, tenia un clau amb punxa que servia per a picar els bous o les vaques per a fer-los creure. A l'altre cap de l'agullada o guiada, solia haver-hi un ferro anomenat "rastrell" o "rastell", que acabava quasi en tall i servia per a escurar la rella i els orellons de la llaura quan eren bruts de fang.

La paraula "agullada" no deriva d'"agulla", sinó d'"agulló". Aquesta mena d'agullada

abans descrita era la típica de les nostres comarques.

ARADA

Instrument compost essencialment d'una peça on va fixada la rella i d'un espigó on van junyides les bèsties que servia per a remoure la terra abans de sembrar.

Com hem dit abans, hi havia diverses classes de llaurers o arades. Les llaurers de fusta, que foren les més utilitzades durant segles, fins que arribaren les més modernes de rodes, eren compostes, essencialment, per tres peces principals:

- L'espigó. Perxa on anaven junyits els animals (bous, vaques). En altres comarques, de l'espigó se'n deia un altre nom.

- El dental. Peça de fusta que travessa la part posterior de

l'espigó i servia per a dur la rella.

- Esteva. Peça en forma de mànec que servia per a conduir la llaura.

Hi havia altres peces accessorïes que ajudaven a subjectar la rella o les peces principals de la llaura o arada (orellons, tenella, orelles...)

En les arades o llaurers més modernes de rodes, els noms de les peces que constituïen l'eina es conservaren en part, però molts d'aquests noms foren substituïts per altres.

El mot "llaura" és molt arrelat al Pirineu Oriental ja que, a gran part de l'àmbit català, d'aquest instrument en diuen "arada". Deriva del llatí "aratrum".

ARREUS

Generalment s'anomenaven amb aquest nom tots els guarniments, instruments, etc. dels animals de bast. En el cas del llaurar, els pagesos deien que tenien els arreus preparats quan havien repassat el jou per a junyir les vaques o bous amb els seus encins, la broca o agulla, la targa o traiga i el xanguer o aixanguer.

CAPISTRELL o CAPISTELL

Fusta d'un pam de llarg per un quart de pam d'amplada, aproximadament, plena de claus sobresortints i que tenia un forat o anella per on passaven la tiranda, que, si el llaurador l'estirava, feia que els claus del capistrell es clavessin en els animals per poder-los guiar i fer creure convenientment.

Propi de la nostra comarca.

CAVADORA

Eina que s'utilitzava a vegades per a llaurar els rengles dels camps. D'aquesta eina, a les nostres contrades, se'n deia "escavimar".

ENCINS o JOELLS

Cadascuna de les dues meitats del jou a la qual anava junyit l'animal.

És probable que derivi del llatí "incinctos", "cenyits".

ESPIGÓ

Peça llarga de la llaura, carreta, etc., que va entre els dos animals. En el cas de la llaura, l'espigó hi anava unit per mitjà de la clàvia.

Aquest significat d'"espigó" només es dona a les comarques del Pirineu Oriental, com també a la Plana de Vic i a Mallorca.

FANGA

Derivat de "fang" (mot d'origen germànic).

Eina destinada a fangar. Constava d'un mànec de fusta i tres pues de ferro al capdavall d'aquest. Hi havia tres tipus de fangues: la de tres pues, que era la més utilitzada a la nostra comarca; la de quatre pues, que es feia servir en terres sorralenques, i la fanga de pala per a terres fines.

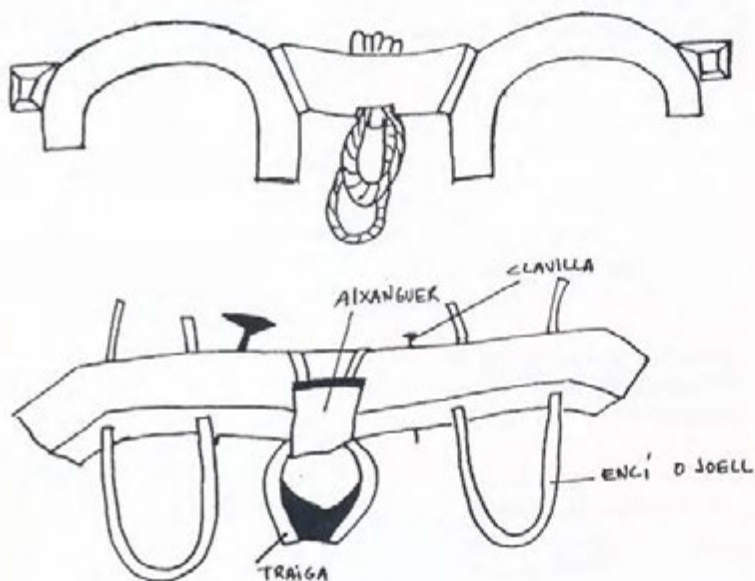
En documents del segle XIII i també XIV, ja trobem citada l'eina de fangar com a tal.

MAÇÓ

Derivat de "maça", que procedeix del llatí vulgar "mattea".

Maça de fusta que servia per a esterrossar la terra després de la fangada.

JOU

Peça de fusta amb la qual collaven pel cap els animals que anaven destinats a llaurar, arrossegar una carreta...

A l'àrea del Paísos Catalans, trobem diverses classes de jous (de tos, de cap, de coll, de tellois, de camelles, de carro). A la nostra comarca, i concretament a Sant Joan, s'utilitzava el de coll, que era més antic

que el de cap, i era format per dos encins que formaven l'aixanguer o xinguer. El jou de cap anava lligat amb corretges i era més segur que el de coll. Aquest últim també s'utilitzava a la nostra contrada.

Derivat del llatí "iugu".

En documents del segle XI de Catalunya ja es troben citades algunes classes de jous.

MALL

Derivat del llatí "malleus", "martell".

Martell gros de mànec llarg que s'utilitzava, entre altres feines, per a trencar els rocs que es trobaven en els camps de conreu. En documents del segle XIII, ja hi ha citat el mall. Aquest mot és força estès a tot Catalunya.

RASCLE

Del llatí vulgar "rastulu",
diminutiu de "rastrum".

Eina utilitzada en camps grans,
que servia per a remenar i
allisar la terra després de la
fangada o llaurada. Aquesta
eina era formada per un tros de
fusta plana, una sèrie de
llistons paral·lels, proveïts de
claus o pues de fusta o ferro,
que passaven per damunt del
terreny. Eren arrossegats per
animals.

Aquest significat és propi de les
nostres contrades ja que, en
altres comarques catalanes, el
mot rascle té una altra definició
i no com una eina típica de
pagès.

RASCLET

Tenia la mateixa funció que el
rascle, però era més petit i no

era arrossegat per cap animal.

TIRANDES

Derivat de "tirar" i d'origen
incert.

Corda de cànem i pèl de crin
barrejat que, en els dos
extrems, anava agafada al
canistrell que cada bou o vaca,
tot llaurant, portava lligat a les
banyes.

TRAIGA o TARGA

Probablement del llatí vulgar
"transica", derivat de
"transjicere", "fer passar per
algun lloc".

Anella de fusta o ferro que
anava penjada per l'aixanguer
o xinguer a la part central del
jou i dins la qual passava i se
subjectava l'espigó de l'arada o
carreta.

XINGUER o AIXANGUER

Anella amb un tros de couro
trenat que servia per a en-
ganxar el jou de cap al tiràs de
la carreta, llaura, etc.

EL SEMBRAR

Era una de les feines més complexes i variades de totes les del món rural, ja que s'havia de saber amb certesa el temps, mes, lluna, etc., en què se sembrava cada hortalissa, tubercle, gramínia...

Els camps, un cop eren llaurats, fangats i rasclats, ja es podien començar de sembrar en cada moment oportú. Una de les moltes coses que els pagesos miraven durant el temps de la sembra eren les fases de la lluna, i per això molts deien que, per lluna nova d'abril, fer alls anava bé perquè després sortien alles per a llavor. També la mongeta plantada en lluna nova feia més rama que si era plantada en lluna vella. Altres deien que tallar les patates per a llavor en lluna vella evitava que es tornessin negroses; en canvi, si es feia en lluna nova, s'hi tornaven. Un dels adagis populars d'aquell temps que molts camperols deien era: "Pagès lluner no omple el graner", ja que molts pagesos no es fixaven gaire en aquestes coses.

Als mesos de gener i febrer ja es podien començar de plantar cebes, cols, enciams, escaroles, bledes, bròquils, espinacs, julivert, alls, pèsols, faves tardanes, pastanagues, raves... Una de les altres dites populars era la que deia: "Per Sant Blai, planta l'all"; com tothom sap aquest sant és el dia tres de febrer. També hi havia un altre refrany que deia: "Si vols un bon aller, planta'l pel gener". Durant el mes de març, s'intensificava la sembra o plantada de nombroses espècies hortícoles com els tomàquets primerencs, entre altres. També durant el mes de març, molts pagesos sembraven blat marcenc, xeixa tosella o blat sense aresta. El mes següent, amb la dita popular que "Per l'abril, cada gota en val mil", es continuava la plantació de tomàquets, carbassons, pebrots, mongetes... El mes de maig es feia la sembra d'hortalisses i, pels voltants de Sant Isidre, era típica la plantació de ceba. "Pel maig, cada dia un raig", dita molt popular a les nostres contrades.

A Sant Joan, la plantació d'aquestes viandes i productes del camp molts anys s'endarreriria una mica a causa d'ésser un lloc de clima fred.

Camp de blat de moro davant la casa de la Batllia

Plantant blat de moro amb els palons de sembrar. Finals dels anys quaranta, principis dels cinquanta

Durant els mesos d'estiu, l'activitat de la sembra era escassa; es plantaven tomàquets tardans i poca cosa més.

Els últims mesos de l'any se solien plantar faves, alls primerencs, ordi, blat, etc. Hi havia també una dita molt arrelada a la nostra comarca que deia "Per Sant LLuc, pagès planta, moll o eixut".

Després de fer aquest breu resum referent al sembrar, cal dir que no sempre ha estat igual la plantació de viandes a la nostra vila i rodalies. Durant segles, els conreus més arrelats foren la civada, el blat, l'ordi, les faves, cols, fesols, cànem, lli... Això es reflecteix molt bé en documents de segles anteriors on es llegeixen els delmes i primícies que pagaven els pagesos de la vall al monestir de Sant Joan, sempre amb punyeres d'ordi, civada, blat i poca cosa més. Ben segur que altres hortalsisses avui ja molt vistes pels conreus del nostre poble, i que arribaren a Europa amb el descobriment d'Amèrica, trigaren molts anys abans no es varen establir definitivament a les nostres comarques (tomàquets).

A continuació, mostrem una sèrie de documents, trets de l'arxiu del monestir de Sant Joan, on es pot llegir el que abans hem esmentat.

Mostra d'un fragment de la primícia que fan alguns masos de la parròquia de Sant Joan i Pau a la pabordia del monestir. S.XVIII

En aquest fragment, referent a les primícies que rebia la pabordia del monestir de Sant Joan, podem veure com els masos Serrat de la Tella, el Verdaguer, el Serrat de la Reia, El Vilar, el Solà, la Serra del Cadell, la Tolosa, el Mas, el Serradell, Toralles, el Giraut, el Coll, el Jampere, la Batllia, la Sala de Falcons, Llastanosa i el Marquès pagaven la quarta part del delme d'anyells, llana, cabrits, cànem, lli i llegums. En el cas de la Serra del Cadell i el Serradell, el document especifica que aquests dos també han de pagar pels masos Consalva i Casasses respectivament.

En aquest fragment, podem veure com els masos Pujol, Llances, Guillamet, Coll d'en Saquer i el Marquès pagaven, des de l'any 1796 fins el 1825, els delmes corresponents de sestars de civada, gallines i també diners.

VOCABULARI REFERENT A LA SEMBRA

ASPRAR

Acció de posar aspres a les viandes del camp.

FERCELLONS

Mot d'origen pre-romà.

Aquesta expressió ja es troba en documents del 1507 com a "saiol" i el 1789 com a "salló". El mot "celló" té diferents significats a tot l'àmbit de la Catalunya oriental i a les Illes.

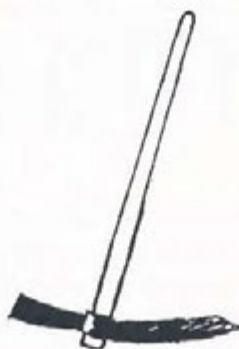
A Sant Joan i Olot, l'expressió "fer cellons" significava agafar una terra i conrear-la. Si el propietari portava els fems al camp i el llaurava, se li donava la meitat de la collita. En cas contrari, només se li'n donava un terç.

SEMBRAR

Derivat del llatí "seminare", derivat de "semen" llavor.

Acció de plantar llavors de vegetals a la terra amb la finalitat de poder-ne agafar els fruits un cop hagin crescut i madurat.

EINES I UTENSILIS DESTINATS A LA SEMBRA

AIXADÓ

Varietat d'aixada semblant a un aixadell que s'utilitzava algunes vegades per a plantar patates.

ASPRE

Bastons o pals llargs que es posaven a les plantes enfildisses, com les mongetes d'aspre, tomaqueres...

En documents del segle XIV, ja es troba citat el nom "aspre" com a tal.

El mot era molt típic de les comarques de la Catalunya Vella.

ESTACA

Paraula que probablement deriva del got "stakka", "pal".

Utensili destinat a la plantació de viandes com les cols, cebes, remolatxa, entre altres. Antigament, aquesta eina era de fusta i sense mànec. Posteriorment, se'n fabricaren també

de fusta, però amb mànec de pala.

La definició d'estaca com a eina era típica de les nostres comarques.

PALÓ

Instrument destinat a la plantació de moltes viandes. Antigament, el mànec d'aquest utensili era de fusta i es podia treure del paló de ferro. Més tard, els feren tots de ferro i d'una sola peça. Era una espècie de pala petita.

Eina molt pròpia de les nostres comarques, sobretot del Ripollès, part d'Osona i el Berguedà.

EL CAVAR I L'HERBEJAR

Una de les feines que moltes vegades feien les dones de pagès era herbejar. Aquesta tasca consistia a treure les males herbes del mig de les viandes dels camps conreats. Se solia fer a les tardes o quan la mullena s'havia eixugat.

Per a fer aquest treball de camp, moltes vegades no es necessitava cap eina ja que era preferible de fer-lo amb les mans per l'atepeïment de segons quins conreus. Altres vegades se solia herbejar amb els aixadells, utensilis que es feien servir també per a cavar. La feina d'herbejar se solia fer en els horts, prop de les cases, on hi havia plantades les escaroles, cebes, alls, enciams... En els camps més grans on hi havia plantades les patates, blat de moro, mongetes, se solia cavar amb aixades, i això ja era més feina dels mossos de la casa.

Tot cavant, molts pagesos calçaven les plantes dels camps conreats.

En Patllari del Molí cavant les cebes un dia de la primavera d'enguany

VOCABULARI REFERENT AL CAVAR I L'HERBEJAR

CALÇAR

Feina del camp que procurava de posar la terra al voltant de les plantes. Aquesta tasca se solia fer tot cavant.

DESHERBAR

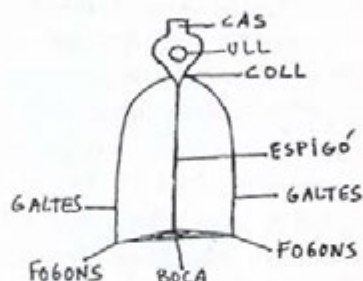
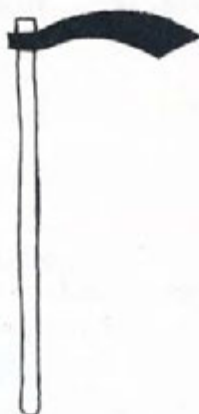
Derivat d'"herba", del llatí "herba".

Feina que consistia a treure les males herbes dels camps. A les nostres contrades, d'aquesta tasca se'n solia dir "herbejar".

RECAVAR

Tornar a cavar. Se solia fer amb les patates per tal de calçar-les. Es feia amb una aixada.

EINES I UTENSILIS DESTINATS AL CAVAR I L'HERBEJAR

AIXADELL

Aixada petita, també de mànec de fusta, que, al capdavant, té una pala petita i dos ganxos. També existeixen uns aixadells que, en lloc dels dos ganxos, porten una altra fulla o pala més estreta. Aquesta eina s'utilitzava per a cavar conreus on les viandes eren més atapeïdes.

El mot "aixadell" és molt típic a les comarques del Pirineu oriental.

AIXADA

Derivat d'"aixa", mot comú a tot el romànic hispano-pirinenc.

Eina que consisteix en una planxa de ferro, de forma més o menys rectangular, adaptada transversalment a un mànec de fusta d'uns cinc pams de llarg formant un angle agut. L'instrument era destinat a treure les males herbes dels conreus i podia ser de diferents menes a tot l'àmbit dels Països Catalans. En el "Diccionari català-valencià-balear", d'Alcover-Moll, se n'esmenten unes vint-i-dues classes: aixades carboneres, d'arrabassar, amb punxes, metxes, praderes i moltes més, totes dins dels quatre grups d'aixades, que són: aixades amples, estretes, forcades i de picapedrer. A les nostres contrades, les aixades més utilitzades i corrents eren les de la fulla ampla.

EL DALLAR

VOCABULARI REFERENT AL DALLAR

Quan arribava l'estiu i les herbes dels pratets de prop dels masos eren crescudes, els pagesos tenien la feina d'anar a dallar o tallar aquestes herbes.

Els dallaires portaven una corretja a la cintura de la qual penjaven un pot d'aigua amb la pedra d'esmolador i una mica d'herba perquè no s'esquitxessin. Agafaven les dalles de mànec a terra i, amb la pedra d'esmolador, afinanaven ben bé la fulla de tall. Aquesta operació la feien molt sovint durant la jornada de dallar. A part d'això, quan solien descansar sota d'una ombra, també es dedicaven a picar la dalla. Desmanegaven la dalla (treien la fulla del mànec de fusta) i, amb un martell, clavaven una enclusa a terra i, agafant la fulla de la dalla i posant-la a damunt del tall de l'enclusa, li anaven donant cops de martell per aprimar el tall. Un cop picada la dalla, la tornaven a muntar, posant el mànec dins el forat que té prop la brida i, perquè quedés ben subjectada, hi posaven un tascó de ferro a cops de martell.

Un cop l'herba era dallada, els nois i noies de les cases de pagès anaven uns quants dies a girar tota l'herba perquè s'assequés i es pogués entrar posteriorment a les cabanyes de la casa. Era molt imprescindible que l'herba tallada no es mullés, ja que, si es mullava, es podria. Hi havia una frase que alguns pagesos deien: "Si l'herba no es mulla cap vegada, és d'or; si es mulla una vegada, és de plata, i, si dos cops, fems".

Quan els pagesos veien el temps malparat i tenien tota l'herba escampada pels camps, corrien amb les forquetes o forques per fer-ne pilotes o pallerons en els mateixos pratets. Un cop passat el temporal, tornaven a estendre l'herba per acabar-la d'assecar i més tard portar-la al mas per posar-la dins de les pallisses.

Les masies més grans a vegades llogaven dallaires d'altres cases veïnes per fer aquesta feina ja que els camps eren molts i grans.

DALLAIRE

Persona que es dedicava a dallar herba, alfals, etc.

DALLAR

Acció de segar l'herba, alfals... amb la dalla.

Mot que s'estén a tota la part nord del Principat. Aquesta paraula només té arrelament general i autòcton en català i en llengua d'Oc, on "dalh" i "dalhar" ja apareixen en textos trobadorescos del segle XIV.

Derivat de "dalla" i probablement d'origen pre-romà.

PALLERÓ

Munt d'herba més petit que un paller que es feia en els camps dallats per a resguardar l'herba de la pluja. En alguns llocs, també s'anomenaven moltons d'herba.

Aquest mot era molt local de les nostres contrades i la Cerdanya. En altres indrets de Catalunya, el significat de palleró era un altre, com el cas del Lluçanès, on significava només un munt de civada.

REDALL

Herba que s'obtenia després de dallar i també l'herba que naixia després d'haver segat un tros de camp, prat... En català, ja en el segle XIV, surt la paraula "rere-dall".

EINES I UTENSILS DESTINATS AL DALLAR

BRIDA

Mot comú a diverses llengües romàniques, germàniques i europees, que passa per ser d'origen germànic i transmès pel francès a altres llengües romàniques.

Tira de ferro que servia de reforç de la fulla de la dalla i anava clavada a la mateixa fulla, des del mànec fins a mitja fulla.

A les nostres contrades, la brida s'anomenava "embridada".

CARBASSOT

Recipient que antigament era de fusta i més tard de metall i servia per a guardar-hi les pedres d'esmolador la dalla. Aquesta paraula era pròpia de la nostra contrada.

CLAU

Espècie de clau de ferro que servia per a estrènyer el cargol de la dalla.

Del llatí "clavus".

DALLA

D'origen incert, però, en tot cas, pre-romà.

Eina que servia per a segar l'herba dels prats. Era formada per una fulla puntada i tallant d'una vora, més llarga i menys encorbada que la falç i fixada en un extrem per un llarg mànec de fusta. Més tard, els mànecs de les dalles foren de ferro.

ENCLUSA

Deriva del llatí vulgar, del verb "includere", "encastar", "clavar a dins".

Té moltes derivacions i formes per tot el Principat. Al Pirineu i al Rosselló, antigament s'anomenava "encluge".

PICOTS

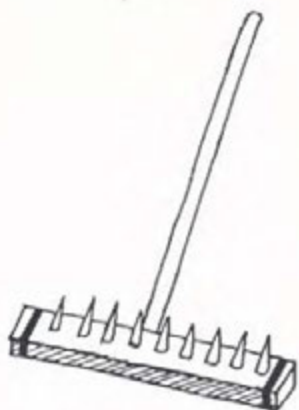
Aquesta eina era formada pel martell i l'enclusa. Servia per a esmolador i picar la dalla.

L'enclusa era com un punxó que es clavava a terra per a donar tall a la dalla. El martell s'emprava per a picar la fulla de la dalla damunt de l'enclusa. Mot propi de les nostres contrades; en altres indrets de Catalunya, s'anomenava "picot" el martell sol.

TASCÓ DE FERRO

Tros de ferro que posaven els dallaires en el forat d'engalzar el mànec de la dalla en la fulla perquè així quedés més ben ajustat. Els tascons també podien ser de fusta.

RAMPÍ DE FUSTA

Eina que consistia en unes 8 o 9 pues de fusta, collades a un mànec també de fusta i que entre altres coses s'utilitzava per a girar l'herba, rampinar-la, etc.

En Salvador de mas Guixer girant amb un rampí herba dallada el mes de juliol d'enguany

Fent pallerons d'herba dallada el mes de juliol d'enguany

LA COLLITA

Una de les feines més agradables i satisfactòries de pagès era la collita, malgrat que hi havia uns anys més favorables que altres per a unes determinades viandes.

Durant la primavera, ja es collien les cebes tendres i enciams. L'estiu era l'estació de l'any que més s'incrementava aquesta activitat ja que es collien alls, cols de cabdell, mongetes, bledes, tomàquets, pebrots, cireres... A finals d'estiu i principis de tardor, es continuava collint patates, blat de moro, pomes, peres, codonys i altres productes com els espinacs i les nous, que s'arreglaven més avançada la tardor. L'hivern era l'estació de l'any en què el camp produïa menys; es collien cols, escaroles i poca cosa més.

Totes aquestes viandes, un cop collides, les emmagatzemaven i així gairebé en tenien per tot l'any. Les patates, les posaven a la trumfera, lloc fosc i airejat perquè no es fessin malbé. Les mongetes seques, un cop els havien tret la pel·lofa i les havien passades per un garbell per acabar de triar-les bé, les guardaven en sacs. Altres viandes com els tomàquets, pebrots, etc., les havien de confitar si en volien disposar tot l'any. Dels alls i les cebes, en feien forcs, i el blat de moro, un cop era

En Francesc Planella i Vilalta (el vell Bosses), amb la seva muller Margarida i la seva filla Angelina, fent beguda a la plana del cementiri una diada durant la collita de viandes

espellonat, el penjaven per les parets de la casa en forcs perquè s'assequés. Un cop les espigues eren seques, l'engrunaven i el donaven al bestiar.

De la fruita, moltes vegades en feien confitures i guardaven algun codony o poma per a posar dins dels armaris, enmig de la roba, per a fer olor.

VOCABULARI REFERENT A LA COLLITA

COLLITA

Derivat del verb "collir", del llatí "colligere". Ja es troben documents del segle XIII que parlen de la collita de viandes.

ENFORCAR

Activitat de fer forcs.

EPELLONAR

Treure les fulles blanques que envolten l'espiga del blat de moro, excepte un parell o tres, que hi deixaven per poder-les lligar amb d'altres i fer-ne forcs. També se'n deia "espellofar" o "esclofollar". Concretament a Sant Joan i rodalies, la paraula que s'utilitzava més per a aquesta activitat era la

d'"espellonar",

ESTRONCAR

Del llatí "extruncare", "tallar".

Activitat que tractava de trencar la banda de dalt del blat de moro, de manera que les espigues quedessin en la part més alta de la planta i s'assolellessin més. Aquest significat era propi de les nostres contrades ja que, en altres indrets de parla catalana, aquesta paraula tenia un significat diferent.

FORC

Trena feta de joncs o espart on se subjectaven les cues dels alls, cebes, blat de moro... En documents del segle XIII trobats a Perpinyà, ja es parla

de forcs amb aquest significat.

LA REVELLOSA

Celebració que es feia l'últim dia de l'espellonat amb totes les persones que havien acudit gairebé cada dia a fer aquesta feina. Consistia a fer un àpat a entrada de fosc, a explicar rondalles, cantar... Més antigament, a les vesprades de l'espellonar, es feia el ball de la revellosa, que consistia en una dansa senzilla que es ballava al so d'una cançó.

El mot "revellosa" és propi de les nostres contrades.

TRUMFERA

Al Ripollès i a la Cerdanya, el mot "trumfera" significava una dependència o cort on es guardaven les trumfes o patates per tot l'any.

En altres indrets de Catalunya, el mot és igual a patatera i varia el significat (camp plantat de patates).

EINES I UTENSILIS DESTINATS A LA COLLITA

AIXADA

Aquesta eina, ja descrita en l'apartat del cavar, també s'utilitzava per a arrencar patates.

ARPELLES

Eina composta per dues pues de ferro en un cantó i un escarpell a l'altre, subjectada per un mànec de fusta. S'utilitzava per a arrencar patates, naps...

Els bous i la carreta de la Batllia carregada amb troncs de blat de moro per a continuar fent els típics pallerons prop del mas. Finals dels anys quaranta

En molts indrets de Catalunya, també en deien "àrpies". A Sant Joan i rodalies, aquestes dues eines eren totalment diferenciades.

CABÀS

Del llatí vulgar "capaceum", derivat de "capax", "que té cabuda". Utensili de forma ovalada, amb dues nanses; era fet d'espart i s'utilitzava més per a anar a comprar.

CISTELL

Cove petit de joncs o vímets, lligats entre ells, de base oval o rectangular, amb unes nanses semicirculars posades a la meitat de la seva llargària. També s'utilitzava a vegades per a anar a cercar viandes al camp.

Derivat de "cistella".

CISTELLA

Del llatí "cistella".

En un document de la vall de Ribes de cap a l'any 1283, ja es troba citada la frase "una cestela de cols e altra de sebes". Això indica que les cistelles ja són molt antigues a la nostra comarca.

Cistell molt gran, de fondària major que l'amplària, més ample de la vora que del fons. Eren fets de vímets o canyes i s'utilitzaven per a anar a cercar cols i altres hortalisses als horts de les cases.

MÀQUINA D'ENGRUNAR

S'utilitzava per a treure el blat de moro de la panotxa prèviament espellonada. Antigament eren més petites i, abans d'existir-ne, els pagesos engrunaven amb una aixada, aixadell,...

PANERA

Del llatí "panaria", "loc o recipient on es guarda el pa".

Recipient normalment de forma rectangular o ovalada, fet de vímets o joncs, que s'utilitzava algunes vegades per a anar a cercar tomàquets, mongetes tendres i altres viandes al camp.

Mot usat gairebé a tot l'àmbit català.

Les eixides del mas Batllia, plenes de forcs de blat de moro, amb els pallerons davant de la casa

COVE

Del llatí "cophinus", "cistella fonda".

LA SEGA

Una de les dites més populars d'arreu de Catalunya és la que diu: "Pel juny, la falç al puny". Això vol dir que, durant aquest mes de l'any, es començava la sega en els camps de blat.

Durant el mes de juny, molts caps de colla de segadors anaven als masos per a contractar els blats a segar. Molt antigament, hi havia el costum de tocar una corneta, que duïen els segadors, quan arribaven a la casa on havien de fer la sega i, un cop eren davant del mas, s'acostumava a cantar alguna cançó.

Colla de segadors de Sant Joan quan segaven pel Lluçanès. D'esquerra a dreta, podem reconèixer l'Esteve Costa, en Pere de la Tolosa amb el garrot de lligar garbes a la ma, en Joan de les Torreneres i en Ribamala ajupits, en Llestansa i en Ramon de mas Pomer drets al costat de la noia de les trenes i l'Abdó de la Maiola de Baix assegut en una garba. Les noies i els dos homes esmentats són de Prats de Lluçanès. Any 1947

La típica beguda al camp preparada amb una panera plena de queviures, una paella i el porró de vi negre. Al costat, veiem un paló junt amb altres atuells

Déu vos guard nos - tre a-mo som s-els se - ga - dors som els se - ga - dors som els se - ga - dors

que en ve - nim per veu - re el blat si n'és ros el blat si n'és ros el blat si n'és ros

Respost. Di - queu - li que bai - xi que bai - xi que hi ha els se - ga - dors se - ga

dors que en vé - nen per veu - re per veu - re el blat si n'és ros

Déu vos guard, nostre amo, per un que ells en cullin,
soms els segadors vós en colliu dos.
que en venim per veure el blat si n'és ros. Digueu-li...

Digueu-li que baixi, De la providència
que hi ha els segadors que Déu ens envia
que en vénen per veure no hi ha demasia
el blat si n'és ros. de blat o forment.

Vós de la muntanya Digueu-li...
sou el més ditxós:

Aquesta cançó ha estat treta del llibre "La vida a pagès",
pàg. 221, d'en Salvador Vilarrasa i Vall, i fou cantada per
en Josep Alsina (Maraldes), de Sant Joan de les
Abadesses.

Fent la beguda al camp durant la sega. D'esquerra a dreta, podem reconèixer en Pere de "Muig", la Montserrat i la Dolors de la Batllia, en Martí de la Sala amb el plat a la mà i, a l'esquerra, en Josep M. de la Batllia. La fotografia fou tirada pels voltants dels anys cinquanta

Els segadors solien anar amb un mocador lligat al cap, que s'anomenava barretot, i el volant amb l'embós penjat a l'esquena, junt amb l'esclopet. També portaven un sarró amb les pedres d'esmolar les eines, el garrot de lligar les garbes i altres peces d'ús personal.

A punta de dia, després de beure un got d'aiguardent, començaven la sega en els camps de blat. La primera feina de totes era preparar les eines ben esmolades, agafar un vencí i posar-lo a terra per començar a dallar el blat a cops de volant. Un cop fet això, agafaven el blat tallat amb la punta del volant en una mà, i en l'altra l'esclopet; arreplegaven el blat tallat a braços i el deixaven damunt del vencí o vencill. Al cap de tres o quatre segades de blat, lligaven els braços amb el vencí i en feien una garba.

Els segadors acostumaven a començar la sega a preu fet, o sia, a un tant per quartera de sembradura i la vida (àpats que es feien durant el temps de segar).

En alguns llocs, l'últim dia de la sega, es feia el que s'anomenava la garba de la mestressa. Es tractava de fer una garba entre tots els segadors, exclusivament per a la mestressa de la casa com a agraïment pels àpats que els havien portat al camp.

Molt antigament, l'última operació de la sega era la que se'n deia matar la cuca. Això era una espècie de joc que feien els segadors entre ells, amb gresca i rialles.

Àpats que feien els segadors al camp

Allà a dos quarts de sis o les sis del matí, solien esmorzar de faves, pèsols...

La primera beguda era cap a les nou, aproximadament, i consistia normalment en pèsols, patates eixutes o fesoles, costella de porc confitada o un tall de botifarra.

Allà a les dotze, els portaven el dinar d'escudella de fideus i patates o fesols barrejats. Després de dinar, solien fer una migdiada.

Cap a les dues de la tarda, els portaven una altra beguda d'ous ferrats o altra cosa.

L'Esteve Costa, de la colla de segadors de Sant Joan, segant blat amb el volant. Darrera seu i penjat a l'esquerra, podem veure el garrot de lligar les garbes. Any 1947

A les quatre, menjaven amanida de ceba, enciam i embotit.

A l'entrada de fosc, abans de plegar de segar, els duïen aiguardent. D'aquesta última beguda que es feia en el camp, se'n deia l'aixecada de l'ase.

Més o menys aquests són els àpats que els segadors feien en el camp. Això no vol dir que, segons en quines cases de pagès no variés l'horari i els menjars dels segadors.

VOCABULARI REFERENT A LA SEGA

CAPELL

Aquest mot era propi de les

comarques del Ripollès, la Plana de Vic, el Lluçanès i també de Mallorca.

El capell era la darrera garba

que es posava damunt de les altres per a formar el cavalló o cavaió. A Sant Joan de les Abadesses i contrades veïnes, el capell més usual era el de la forma de caputxina. A part d'aquest, també hi havia el capell de barret i l'anomenat càrrega de ruc.

- Capell de barret.- Agafaven la garba i la posaven dreta, li blegaven espigues del vencí en amunt i es tombaven de cul enlaire damunt de les altres garbes, de manera que les espigues quedaven penjant al seu voltant.

- Capell de caputxina.- Es

En Jordi de la Batllia lligant una garba. Voltants dels anys cinquanta

Segador amb una garba a coll fent un cavalló. Anys cinquanta

diferenciava del barret perquè no blegaven totes les espigues igualment, sinó que en deixaven un manadet del mig que el blegaven un xic més amunt i, tirant la garba sobre les altres, aquesta quedava de cul a un costat i a l'altre de la caputxina.

- Càrrega de ruc.- Posaven les garbes lligades entre si damunt de les altres garbes i, sobre aquestes dues, n'hi posaven una altra també lligada amb les altres, en forma de teulada. En aquests cavaions, hi entraven dotze garbes.

CAVALLÓ o CAVAIÓ

Conjunt de garbes en nombre variable segons les contrades. Per exemple, al Pla del Llobregat, un cavalló era format per tretze garbes; a Puigcerdà, per onze garbes; a Ordino, un cavalló era de disset garbes. A la nostra contrada, els cavallons o cavaions eren formats per deu garbes. Els cavallons eren més típics de les zones de muntanya, sobretot de la Cerdanya, el Ripollès i l'alta Garrotxa. A la Plana de Vic, predominaven les garberes, que eren un conjunt de vint-i-cinc garbes.

En alguns documents antics, trobem que un cavalló era com un feix de palla.

GARBA

Paraula procedent del germànic "garba". Aquest mot ja es troba citat en documents de l'any 1131.

És un mot que s'utilitza a tot l'àmbit de la llengua catalana. Manats de blat que es feien després de segar i anaven lligats o per un cordill o una espiga de blat de nom vencí o vencill.

MATAR LA CUCA

Joc que feien antigament els segadors quan acabaven la tasca de la sega. Es tractava de posar una botifarra o llonganissa enmig d'un manat de blat fent-hi gresca i gatzara fins que mataben la cuca en senyal que la sega s'havia acabat.

Aquesta expressió es deia antigament a la vall de les Lloses i creiem que era un joc molt local.

QUARTERA DE SEM-

BRADURA

Mesura agrària que variava segons les comarques catalanes. En el cas de Sant Joan, equivalia aproximadament a unes vint-i-quatre àrees.

SEGAR

Acció de tallar el blat, l'ordi, la civada... amb un volant, falç. El mot procedeix del llatí "secare", "tallar".

Ja es troben documents del 1150 on es parla d'aquesta activitat en alguns indrets del Principat.

EINES I UTENSILIS DESTINATS A LA SEGA

BARRETOT

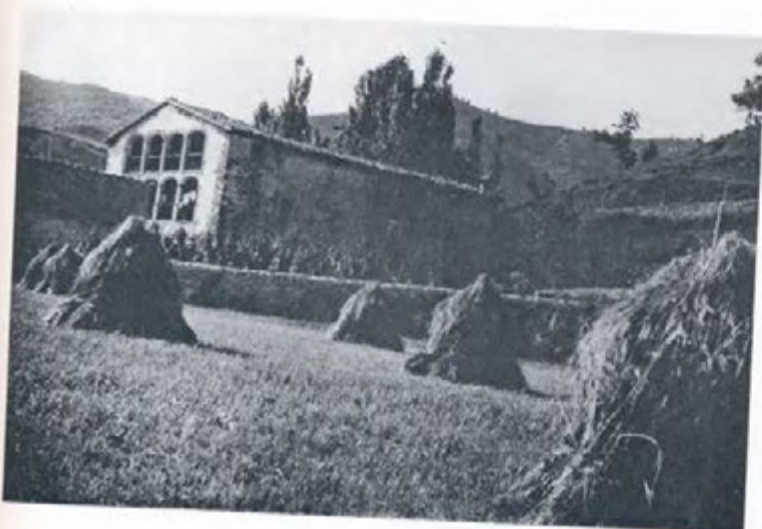
Mocador que duïen els segadors lligat al cap.

ESCLOPET

Derivat d'"esclop", del llatí "scloppus", variació de "stoppus", "soroll d'un cop".

Esclop petit de fusta que es posava el segador a l'altra mà del volant perquè no hi hagués perill de tallar-se.

Detall d'uns cavallons un cop acabada la sega

FALÇ

Mot d'origen molt antic, del llatí "falx-cis".

Eina que consistia en una fulla de ferro acerada, corba, tallant i dentada en la seva part còncaua i fixada a un mànec de fusta. Aquesta eina es feia servir més per a tallar herba, ja que els segadors gairebé no la utilitzaven per a la sega del blat.

A les comarques del Ripollès i la Garrotxa, la pronunciació era "faus".

GARROT

Pal fort, més o menys llarg, que servia per a fer més forta la lligada dels vencills de les garbes.

Probablement prové del francès "garrot", "bastó fort".

PEDRES D'ESMOLAR

Pedres fines que servien per a esmolar els volants i altres eines de tall.

VENCÍ o VENCILL

Del llatí "vincire", "lligar".

Fora de l'àrea del català, el mot no es prolonga gaire i la seva connotació dialectal, quant a la pronunciació, és molt variada.

Lligam amb què es nuaven els manats de blat per a formar una garba. El vencí o vencill solia ésser una tija de blat que feia la funció d'un cordill.

VOLANT

D'origen pre-romà i molt possiblement cèltic.

El mot és comú a tot el Principat i alguns parlars occitans. Utensili que servia per a segar el blat, l'ordi, etc. El mànec era de fusta i la fulla de forma corbada i més gran que la falç, però no dentada. També era de ferro acerat i solia anar dins d'un embós.

VOLANT DE DALLA

Eina semblant al volant, però que es picava com si fos una dalla. S'emprava per a tallar herba, netejar marges, etc.

La colla de segadors de Sant Joan quan anaven a segar per alguns indrets de les nostres comarques veïnes. A la fotografia podem reconèixer, d'esquerra a dreta, en Simon Vila recollint gavelles (feixos petits de blat), en Joan de Lles-tanosa fent un vencill, l'Abdó de Maiola de Baix lligant una garba i darrera de tot l'Esteve Costa junt amb la segadora. Prats de Lluçanès 1947.

EL GARBEJAR

Després de la sega, venia el garbejar. Aquesta tasca consistia a portar les garbes del camp a l'era de la casa per preparar la batuda. Els masos que tenien el terme planer solien fer-ho tot amb carreta. Els masos que posseïen el terreny afeixat i rost es refiaven dels animals de treball (mules, eugues). Així agafaven l'animal de bast i, damunt seu, hi posaven un estri fet de quatre barres anomenat "els àrguens". Les dues barres de dins eren més acostades i anaven unides per una post, clavada al mig, que es col·locava damunt del bast i amb els dogals d'aquest les lligaven fortament perquè quedessin ben subjectades en els àrguens. De les dues barres del mig, penjaven quatre cordills amb una petita anella cadascun al capdavant per a enganxar-los a uns galets de boix clavats a les barres de defora i així, quan hi posaven les garbes a dintre, amb el seu pes, els cordills tibaven i no perillava que caiguessin les garbes. Per mitjà d'això, cada mula o altre animal portava un cavaïo o cavalló. Aquests, a més de posar-los dins dels àrguens, els lligaven també amb cordes. En algunes cases, a vegades també hi posaven un llençol perquè, si el blat, durant el transport, s'engrunés, no perdessin tant de gra.

Molt antigament, aquesta feina la feien garbejadors, els

En Joan Formatger del Privat i la Dolors Palau de la Batllia portant garbes amb la carreta. Finals dels anys quaranta, principis del cinquanta

A la foto de l'esquerra, fent un modoló. L'Enric Palau davant dels bous, en Joan del Privat alçant una garba i en Pepet Pujol dalt del modoló. Finals dels anys quaranta

Donant una garba i fent un modoló després del garbejar. Finals dels anys quaranta, principis del cinquanta.

quals portaven les garbes del camp a la casa a l'esquena.

Un cop les garbes eren a l'era del mas, les entraven a la cabanya i també feien garberes o modolons pels voltants del mas.

Els modolons eren un conjunt de garbes apilades de bona traça per resguardar-les de la pluja.

Un cop feta la feina del garbejar, fins al cap de deu o dotze dies no començaven el batre.

Per conèixer si el gra novell era bo, els pagesos agafaven alguns grans de blat, migpartien la llavor i així veien si els grans en qüestió eren ben cerats o en canvi migrats.

VOCABULARI REFERENT AL GARBEJAR

ANIMAL DE BAST
Animal de càrrega.

BLAT CERAT
Blat bo i d'espigues plenes de grans ben arribats. Quan el blat era cerat, els pagesos deien que havia estat un any de bona collita.

BLAT MIGRAT
Nom que es donava al blat escàs i que no arribava a la mida esperada pels pagesos.

GARBEJAR
Mot derivat de garba.

Acció de transportar les garbes del camp fins a l'era de la casa.

GARBEJADOR
Persona que es dedicava a portar les garbes del camp fins a l'era del mas. El mot era molt

Cavallons situats a la plana de la Batllia, preparats per a començar el garbejar i més tard el batre. Finals dels anys quaranta

Un dia després de garbejar a l'era de cal Turó (Surroca). La fotografia és de principis de l'any 1920

propi de les nostres contrades, ja que en altres indrets s'anomenaven "garbejaires".

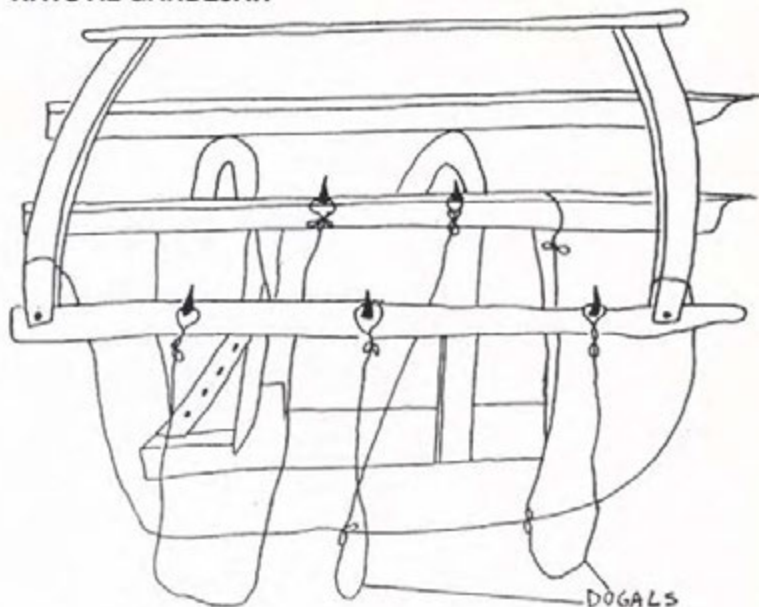
MODOLÓ

Conjunt de garbes ben posades a l'era esperant el batre. Se situaven les garbes o manats de blat de manera que quedés l'espiga endins. En segons quines comarques, els modolons també s'anomenaven "garberes".

Manera de fer un modoló:

Es començava posant una garba dreta d'espigues enlaire voltada d'altres garbes, també dretes, al voltant d'aquesta primera i cada volt l'anomenaven un arrugat. Així, successivament, anaven fent arrugats fins que quedaven les últimes garbes ben planes. Quan hi havia prou arrugats, col·locaven garbes al voltant i els capells al mig. A mesura que anava creixent la garbera o modoló, l'anaven estrenyent i li donaven forma cònica com un paller per cobrir-ho tot amb un capell com un cavalló. Així quedaven totes les garbes ben posades amb les espigues endins, llevat d'aquesta última.

EINES I UTENSILS DESTINATS AL GARBEJAR

ÀRGUENS

Derivat del llatí "angariellae".

Bastidor format per quatre barres cilíndriques paral·leles, unides per llustons transversals i que, fermat al bast de l'animal, servia per a transportar-hi les garbes.

A Sant Joan i rodalies, la seva

pronunciació era "els àrguens". En altres indrets de parla catalana, variava, i així trobem els derivats "arguenells", "argue", "argadells"...

BAST

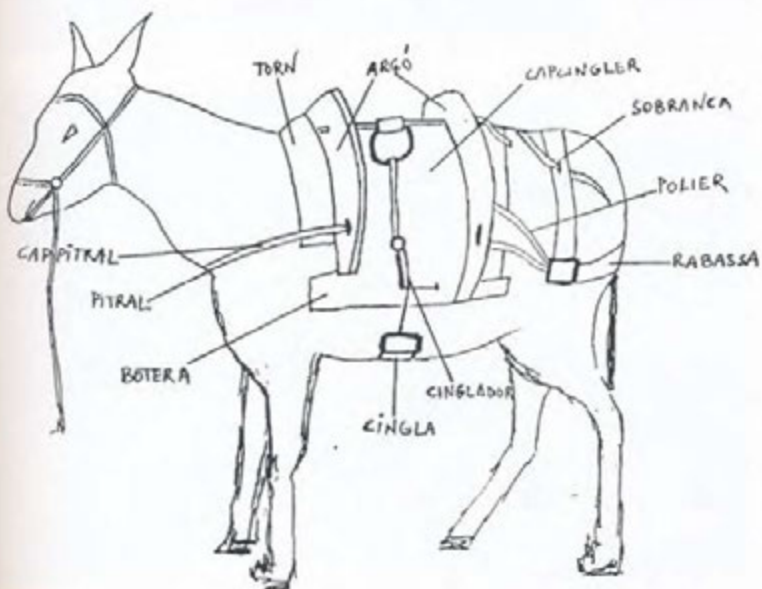
Mot antic només a les tres llengües romàniques del centre. Origen molt incert. És molt probable que vingui del romànic primitiu i part del llatí vulgar.

Albarda curta que portaven les bèsties de càrrega i que en el cas de garbejar anava subjectada als àrguens.

DOGAL

Derivat del llatí tardà "ducale", "ramal per a conduir les bèsties". La paraula ja es troba citada en el segle XIV, en una crònica del Cerimoniós.

A les nostres contrades i a Andorra, el dogal era un llaç escorredor amb què es lligaven els àrguens amb el bast de l'animal.

EL BATRE

Una de les dites més populars referents al batre era la que deia "Qui no bat pel juliol, no bat quan vol", ja que aquesta tasca es feia normalment al mig de l'estiu.

Els masos més grans, abans d'existir les màquines de batre, batién amb eugues. Els masos humils ho solien fer amb mules, ases o vaques.

La batuda se solia començar a punta de dia. La feina consistia primer de tot a tirar les garbes a l'era per parar la batuda. L'eugasser agafava la garba plantada dreta,

Fent la batuda a l'era de l'Àngel amb eugues. D'esquerra a dreta veiem l'Esteve dels Plans, en Ramon Espelt, en Pere Vilarrasa de can Barrera, en Joan Juncà (vell Neril). Darrera de tot, en Joan Guillamet dit de l'Espunya, l'Elvira Espelt, unes estiejants de Barcelona, en Pepet del Pujol i en Silvestre de la Pipa amb la "pinta tossa" a les mans. Al fons, es veu la casa del mas. Any 1932-33.

Foto cedida per Ramon Espelt i Espert

Baten amb vaques al costat de dos modolons. Al fons, es veu la casa del Coll. Finals dels quaranta

d'espigues enlaire, i, al voltant d'aquesta, les altres, fins que hi havia un bon pilot de cavallons. Al mateix temps d'adreçar les garbes, s'havia de trencar el vencí o vencill. Un cop hi havia les garbes a punt, anaven a cercar els animals de batre amb tota la indumentària prevista i els feien esgarbassar. Un cop les eugues o vaques tenien les garbes ajegudes, els batedors adreçaven una altra vegada els manats de blat, desfeien els vencins grossos i quedaven tots els manats deslligats. Després un batedor, amb un raspall, recollia el blat caigut. Un cop tenien aquest blat arreplegat, feien l'espigatge de l'esgarbassada ja que es tractava de netejar ben bé aquest blat.

Més tard, un cop les eugues eren fora de la batuda, els batedors, amb les forques, espolsaven i sacsejaven la palla perquè caigués el gra. Després tornaven a portar l'animal per acabar de batre la palla. Un cop acabada la tasca, escombraven l'era del gra, el boll i el pallús que hi havia quedat. La palla s'entrava a la pallissa o se'n feien pallers.

Un cop treta la palla, els batedors feien la llaurada, apartant el pallús i el boll amb les pues dels raspalls. Un cop trets els raspallums, apilaven el blat i el boll barrejat a la cabanya a punt per a començar de ventar.

VOCABULARI REFERENT AL BATRE

BATRE

Mot comú autòcton de totes les llengües romàniques amb molts derivats i ramificacions.

Del llatí "battuere", ja el trobem citat en documents del segle XIII.

BOLL

Derivat del català antic i dialectal "bolla", "bola" per semblança de forma i funció, el qual prové del llatí "bulla". Pellofa que cobreix el gra de blat.

ESGARBASSAR

Derivat de garba.

Acció que feien els animals de xafar les garbes disposades a l'era.

El mot era propi del Ripollès i la Cerdanya. En altres indrets, se'n deia esgarranar o esgarbissar.

Colla d'homes muntant la corretja de la màquina de batre als anys cinquanta

ESPIGATGE DE L'ESGAR-BASSADA

Aquesta feina tractava de netejar ben bé el blat.

FER LLAURADA

Feina que tractava de raspallar o rampinar l'era separant el pallús i el boll del gra.

PALLER

Del llatí "paleariu".

Gros munt de palla amb un pal al centre que es feia prop dels masos.

En altres indrets del Principat, aquest mot també significava pallissa. A les nostres contrades, aquestes dues paraules es diferenciaven totalment.

PALLISSA

Derivat de "palla".

Lloc on es guardava la palla. En detalls concrets, varia segons les comarques i zones. En la zona central (entre Barcelona fins cap al riu Ter), era un pis alt de la casa de pagès on es guardava la palla. A les nostres contrades, les pallisses solien ésser construccions separades de l'habitable que podien tenir altres funcions a més de guardar-hi la palla. A Sant Joan, s'anomenaven cabanyes.

PALLÚS

Derivat de "palla".

S'anomenava així el rebuig de la palla.

PARAR BATUDA

Aquesta acció tractava de disposar bé les garbes a l'era per a batre.

Expressió típica del Ripollès, la Plana de Vic, l'Empordà, el

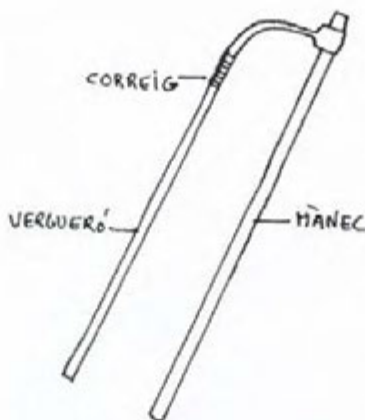
Lluçanès i regions del Bages i el Vallès.

RASPALLUMS

Mot amb què es designaven els residus que deixava la feina del batre i es donaven al bestiar.

Paraula usada principalment a la nostra comarca, a la Cerdanya i a part del Berguedà.

EINES I UTENSILIS DESTINATS AL BATRE

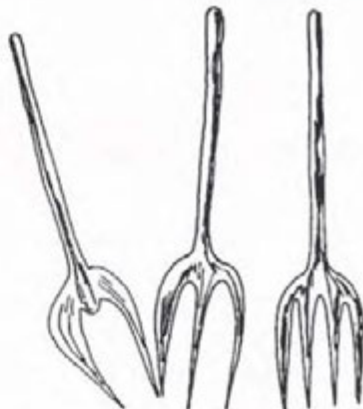
BATOLLES o BATOIES

Eina que servia per a picar el blat, ordi, etc. Les batoies eren dos bastons de fusta, lligats amb un tros de cuir entre si pels seus extrems. Es componien de mànec, vergueró i correig. En molts indrets, les batoies s'anomenaven "vergueres".

Ja surten citades en documents del segle XIV.

BARRET DE PALLA I ULLERES

Ho utilitzaven les persones que feien paller amb la màquina de batre. Les ulleres anaven molt ajustades.

FORCA

Del llatí "furca".

Instrument format per un pal de fusta acabat per un extrem en dues o més puntes que servia per a girar herba i especialment per a ventar a l'era com també per a separar el gra de la palla.

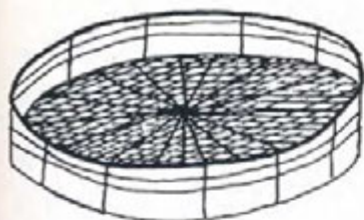
Hi havia moltes classes de forques: les clares, de dos o tres forcons; l'espessa, de més de tres forcons; la pallera, de mànec molt llarg i cinc o sis forcons; la bollera, de tres forcons; la ventera o ventadora, que s'utilitzava per a ventar; l'assoladora, que posseïa quatre forcons i s'emprava per a ventar la segona vegada; la manera, de dos forcons...

A casa nostra, les que s'utilitzaven més eren les clares; la manera, la pallera i les venteres, en menys proporció que les anteriors.

En un document del 1373, de la ciutat de Vic, ja es troba citat el mot "forca".

FORCAT

Forca més grossa que les altres i que també s'utilitzava per a fer palles. Era de fusta, amb tres pues o forcats al capdavant del mànec.

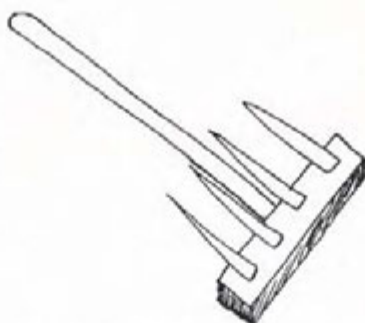

GARBELL

De l'àrab "gîrbâl", que ja venia de l'orient, si bé és versemblant que l'àrab l'hagués rebut del llatí "cribellum" i que l'arabisme prosperés més per la influència romànica.

En documents del 1375, ja es parla de garbells.

Estri normalment de forma rodona, amb forats al fons, que s'utilitzava per a separar el gra de les impureses.

PINTA TOSSA O RASPALL

Utensili que servia per a llaurar la batuda. Era el rampí que recollia el cereal.

SEDÀS

Abreviació del llatí vulgar i tardà "cribum saetaceum". Ja surt en documents molt antics.

Utensili igual que un garbell, però amb forats més petits. S'utilitzava més per a passar la farina.

Batent amb màquina a finals dels anys quaranta, principis dels cinquanta

Batent amb màquina a l'era de can Roca. La fotografia és aproximadament de l'any 1942.

En primer terme i molt petita, la Teresa Bosch, en Benet de cal Gat amb boina i agafant garbes, en Joan Vergés (el vell Roca) amb la camisa blanca i posant garbes de blat a la màquina junt amb en Joan Bosch de can Roca. Fotografia cedida per Teresa Bosch

En Jaume Dorca i Costa, conegut per tothom com en Jaume de can Setcases, fent un paller davant del mas de les Feixes un dia d'hivern del 1983

EL VENTAR

Molt antigament, aquesta feina, la feien els mateixos batadors amb una pala de ventar, tirant el blat i el boll barrejat a palades un tros més enllà de l'era, de manera que el vent s'emportava el boll cap a un cantó mentre que el blat, com que era més pesat, queia ràpidament a terra.

Un cop fet això, perquè el blat quedés encara més net, hi passaven el balejadors, que eren dos batadors amb escombres fetes de rama i abrigats amb sacs per raó de la pols que s'aixecava. Balejar era una feina que consistia a anar escombrant el blat que queia a terra de les palades que feien els batadors quan ventaven. També els balejadors eren els encarregats de fer la truncada entre el boll i el blat ja que, en el tros de boll més a prop del gra, hi quedava sempre un xic de blat i per això el tornaven a ventar. Un cop feta l'última ventada pels balejadors, agafaven els baleigs i els passaven per un garbell gros anomenat erer o triapedres.

Un cop acabada la tasca de ventar, agafaven el gra, el posaven en sacs, el mesuraven i el transportaven al graner.

Eixida del mas de la Roca amb una dona fent forcs de blat de moro. Prop seu hi ha una màquina de ventar. Targeta postal de J. Salvadó.

VOCABULARI REFERENT AL VENTAR

BALEIGS

Residus de palla, d'espiga, gra sense espellofar, que queien amb el gra en destriar-lo de la palla.

BALEJADOR

Persona que es dedicava a la tasca de balejar.

BALEJAR

Derivat d'una forma cèltica, "balayum".

Tasca que feien els balejadors d'acabar de separar els baleigs dels grans de blat.

GRANER

Departament del mas on es guardaven els grans dels cereals de tota la collita de l'any.

Derivat del llatí "granari".

GARBISSOS

Gra brut mesclat amb terra i arestes que resulta de netejar el blat.

A les nostres contrades, d'aquest rebuig, en deien "grapissos".

ROCOLLS

Blat que quedava en el boll i que es tornava a ventar.

VENTAR

Paraula derivada de "vent" i, aquesta, del llatí "ventus".

Acció que es feia per separar el gra del blat de les seves pelloses.

Més tard, tota aquesta tasca es va fer menys pesada per a la majoria dels pagesos d'arreu de les nostres contrades, quan varen començar de sortir les primeres màquines de ventar.

Les màquines de ventar eren formades per una tremuja on s'abocava el blat i una maneta que feia voltar els ventalls; a través d'uns garbells, sortia el gra net per un cantó i el boll per un altre. Les impureses més sòlides, com pedres petites, trossos de tavelles, etc., sortien per sota la màquina de ventar. Hi havia pagesos que, del forat on sortia el gra net, en deien la cagadora.

Pallers prop de can Ventura a cal Ros de Baix, a la baga de Vallfogona

Imatge del monestir abans de la restauració amb els pallers de l'era de l'Àngel a primer terme, després del batre i el ventar. Anys quaranta

EINES I UTENSILIS DESTINATS AL VENTAR

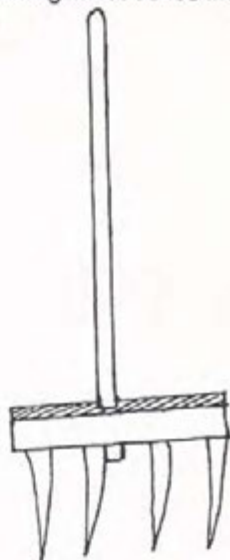
ERERO TRIAPEDRES

Garbell gros, normalment fet de pell de truja, que s'utilitzava per a acabar de triar bé el blat de les impureses.

MÀQUINA DE VENTAR

Màquina que s'utilitzava per a separar el boll del gra del blat. Es componia de tremuja, ventalls, garbells, maneta i cagadora.

La tremuja era el forat per on es tirava el blat. La maneta servia per a fer voltar els ventalls i així, amb el vent que es produïa, el boll se separava del gra. Els garbells servien perquè el gra quedés ben separat de la pellofa; feien una funció de colador. Hi havia garbells amb forats més grossos que altres i es canviaven segons el cereal que es volia ventar. Per últim, la cagadora era l'orifici per on sortia el gra net de les impureses.

PALA DE VENTAR

La de fusta que servia per a tirar enlaire el blat i el boll perquè el vent els separés.

ACTES RELIGIOSOS

DIA 30 D'AGOST

A les vuit del vespre,
començament de la **NOVENA AL
SANTÍSSIM MISTERI.**

DISSABTE DIA 7 DE SETEMBRE

A les dues de la tarda,
repicament general de campanes

DIUMENGE DIA 8

Solemnitat del Santíssim Misteri

A dos quarts d'onze del matí,
SOLEMNE MISSA CONCELEBRADA. Hi queden convidats,
les Autoritats, els Pabordes, la
Junta del Monestir i tot el poble.
La Schola Choral del Santíssim
Misteri i el poble cantaran la "Missa
en honor del Santíssim Misteri",
de Mn. J.Pic.

A l'ofertori, seran presentades
les ofrenes dels Pabordes.
Acabada la missa, trasllat de l'Eucaristia al front del Sant Crist del Santíssim Misteri, on continuarà exposada solemnement tota la tarda. Hi haurà torns de vetlla pels devots del Santíssim Misteri i socis de l'Apostolat de l'Oració. El monestir serà tancat de les dues a les quatre de la tarda.

A dos quarts de nou del vespre,
després de la missa vespertina,
VETLLA DEL SSM. MISTERI,
benedicció eucarística i solemne
i tradicional **ADORACIÓ** del Sant
Crist, acompanyada amb el cant
dels goigs.

DILLUNS DIA 9

Festa de Santa Maria la Blanca

A dos quarts de dotze del matí,
Missa concelebrada i cant dels
goigs.

DIMARTS DIA 10

Memòria del Beat Miró

A les onze del matí,
Missa concelebrada.

FESTES POPULARS

DIVENDRES DIA 6

A dos quarts d'onze de la nit, a l'envelat, "Et cases als 60... i què?" vodevil.

DISSABTE DIA 7

A tres quarts d'onze del matí, al camp Municipal d'Esports, partit amistós de futbol d'alevins.

A les dotze del matí, al Camp Municipal d'Esports, partit amistós de futbol d'infantils.

A les tres de la tarda, tirada general al plat.

A les quatre de la tarda, al Camp Municipal d'Esports, partit amistós de futbol de cadets. A la mateixa hora, al Passeig del Comte Guifré, Campionat de botifarra.

A les cinc de la tarda, trobada de Gegants de Ribes, Camprodon, Ripoll i Sant Joan. Cercavila acompanyada dels Grallers de Ribes i Grallers Cervellí. Seguidament, a la Plaça Major, espectacle infantil a càrrec del grup XIP XAP.

A les sis de la tarda, al Camp Municipal d'Esports, partit amistós de futbol de juvenils.

A les set de la tarda, al pabelló Polisportiu, Torneig quadrangular de futbol-sala.

A les nou del vespre, al campanar de l'església del Monestir, repicament general de campanes i tradicionals serenates. Seguidament, passant pels principals carrers de la vila.

A les deu del vespre, sardanes a la Plaça Major per la cobla JOVENÍVOLA de Sabadell.

A les dotze de la nit, a l'envelat, ball amb AGUACATE SHOW i LA SALSETA DEL POBLE SEC.

DIUMENGE DIA 8

A un quart d'onze del matí, les Autoritats i els Pabordes, precedits dels Gegants i la cobla, s'encaminaran cap al Monestir, per assistir a la missa solemne. Tot seguit, a la Plaça Major, la cobla interpretarà la Sardana d'Honor, en memòria de Josep Tallant.

A un quart de dotze del matí, pas per la Vila de la 1a. Cursa Ciclista Copa Catalana categoria cadets.

A dos quarts d'una de la tarda, sardanes al Passeig per la cobla MONTGRINS.

A dos quarts de cinc de la tarda, els Pabordes, acompanyats del delegat de l'Autoritat i precedits per l'orquestra, aniran a buscar les Pabordesses als respectius domicilis i es dirigiran a la Plaça Major, on dansaran el Ball dels Pabordes. Les parelles balladores d'enguany són:

Ramon Vila - Mireia Serrat
Josep M. Espelt - Elisabet Carrillo

Xavier Massós - Rosa Llària
Joan Ferrer - Concepció Formatgé

Seguidament, sardanes al Passeig per les cobles MONTGRINS

i la PRINCIPAL DEL LLOBREGAT.

A les sis de la tarda, al Camp Municipal d'Esports, partit de futbol amistós entre el C.D. Roda i el C.E. Abadessenc.

A les set de la tarda, al pabelló Polisportiu, Torneig quadrangular de futbol-sala.

A les onze de la nit, a la Plaça Major, sardanes per la cobla MONTGRINS.

A les dotze de la nit, a l'envelat, ball amb el grup CIMARRON i l'orquestra MONTGRINS.

DILLUNS DIA 9

A les nou del matí, tirada social al plat.

A un quart d'una de la tarda, sardanes per la cobla MONTGRINS a l'avinguda del Comte Guifré, carrer de Ramon d'Urg i plaça d'Anselm Clavé.

A dos quarts de cinc, a l'envelat, concert per l'orquestra MONTGRINS.

A dos quarts de sis de la tarda, sardanes al Passeig per les cobles MONTGRINS i la PRINCIPAL DE LA BISBAL.

A les sis de la tarda, al Camp Municipal d'Esports, partit amistós de futbol.

A dos quarts de deu del vespre, els Pabordes, acompanyats del delegat de l'Autoritat, i precedits per la cobla FOMENT DE LA SARDANA, aniran a buscar les Pabordesses als respectius domicilis i es dirigiran a la Plaça Major, on dansaran el Ball dels Pabordes. A continuació, ballada de sardanes a la mateixa plaça per la cobla FOMENT DE LA SARDANA.

Seguidament, al teatre Centre Catòlic, la companyia GUIX i MURGA posarà en escena l'obra PIANO, PIANO:

A les dotze de la nit, ball a l'envelat amb l'orquestra LA PRINCIPAL DE LA BISBAL i el grup MONTECARLO.

A la matinada, diana Florejada amb el grup LA SINFOROSA. Seguidament, BALL DEL PIJAMA amb el grup MONTECARLO.

DIMARTS DIA 10

A les onze del matí, sardanes distribuïdes per les places i carrers segons costum; les interpretaran les cobles COSTA BRAVA i MONTGRINS. En acabar, concert a Sant Pol.

A les quatre de la tarda, passant per la cobla COSTA BRAVA anunciant la TORNABODA a la Font del Covilar, on la cobla MONTGRINS tocarà sardanes.

Cap al tard, davant del Camp Municipal d'Esports, formació de la corrua que, precedida de la cobla, es dirigirà a la Plaça Major, on es ballarà la Sardana Llarga. Tot seguit, castell de focs artificials a les Cinc Fonts.

A dos quarts d'onze de la nit, sardanes al Passeig per la cobla MONTGRINS.

A les dotze de la nit, ball a l'envelat amb les orquestres COSTA BRAVA i AITANA.

DIMECRES DIA 11

DIADA NACIONAL DE CATALUNYA

A les sis de la tarda, sardanes al Passeig per la cobla UNIÓ DE CASSÀ

Aquests dies podrà visitar-se:

Al Palau de l'Abadia,

- EXPOSICIÓ DE FOTOGRAFIES ANTIGUES DE SANT JOAN
(Col·leccions particulars)

- EXPOSICIÓ DE BONSAIS
(Coleccions particulars)

A la biblioteca de "La Caixa",

EXPOSICIÓ
D'ARTISTES LOCALS

Edició d'aquest programa:
Ajuntament de la Baronal Vila de
Sant Joan de les Abadesses

Redacció i il·lustració:
Perfecte Costa i Privat

Material fotogràfic:
Família Ayats-Palau
Teresa Bosch
Esteve Costa
Ramon Espelt
Joan Ferrer
Mª Dolors Santanach

Agraïments:
Arxiu del Monestir
de Sant Joan de les Abadesses
Josep Esteve
Gerard Sala
Ramona Violant

Fotografia de la portada
i disseny tipogràfic:
Jordi Canelles

Impressió:
Impremta Baronal
Sant Joan de les Abadesses